

ULUG'BEK HAMDAMNING “OTA” ROMANIDA OTA — AVLOD,
MILLIY KOLORIT VA JAMIYAT MUAMMOLARI:
TANQIDIY-ILMIY TAHLIL

Tursunaliyeva Muzifaxon Farhodjon qizi
FarDU, Filologiya fakulteti, 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada “Ota” romanining asosiy mavzulari — ota va farzand munosabatlari, milliylik va mentalitet, zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy-ma’naviy muammolar, shuningdek, romanning badiiy til uslubi tahlil qilinadi. Asarda yaratilgan obrazlar psixologik va sotsiologik jihatdan o’rganilib, muallifning yozuvchilik uslubi hamda asarga nisbatan tanqidiy mulohazalar, mavjud ilmiy maqolalardagi yondashuvlar ham ko’rib chiqiladi. Tadqiqot maqsadi — “Ota” romanining o’zbek madaniyati, oilaviy qadriyatlari va zamonaviylik tutashgan nuqtalarini aniqlash, uning ijtimoiy va ma’naviy ahamiyatini baholashdir.

Kalit so’zlar: milliylik, qadriyatlar, badiiy tasvir, uslub, obraz, psixologik, sotsiologik jihatlar, tanqidiy mulohaza

O’zbekiston mustaqillik davri adabiyotida oilaning, avlodlar munosabatining o’rni, milliy qadriyatlar va jamiyatdagi o’zgarishlar muammosi keng muhokamaga sabab bo’lmoqda. “Ota” — shunday asarlardan biri bo’lib, muallif bu orqali ona-ota, farzand va jamiyat normalari oralig’idagi taranglik, davomiylik va qarama-qarshiliklarni yozadi. Ushbu roman nafaqat oilaviy dramani, balki jamiyatdagi qadriyatlar, “milliylik va zamonaviylik”, avlodlararo tushunmovchilik, sheva-til, ism tanlash, ma’naviyat muammolarini ham ko’taradi. Bir nechta ilmiy-tanqidiy maqolalar (masalan, “Ota” romanida ota obrazi, til xususiyatlari, davr ruhi va qahramonlar talqini) bu mavzularni tahlil qilgan. Maqolada avvalgi tadqiqotlar va adabiy tanqid asosida kengroq va chuqurroq bahs yuritish maqsad qilingan: milliy kolorit, jamiyatdagi o’zgarishlar, ota va avlod psixologiyasi, til va uslub, va tanqidiy kamchiliklar jihatlaridan.

“Ota” romanining markaziy mavzusi — ota va farzand munosabatlari, an’anaviy oilaviy qadriyatlar bilan zamonaviy jamiyat qoidalari, shaxsiy tanlov orasidagi to‘qnashuv. Muallif bu orqali oilaning — oilaviy boshqaruv, ota zimmasidagi mas’uliyat, tarbiya, mehr-hurmat, avlodlararo tushunmovchilik kabi masalalarni ko‘targan. Tadqiqot mualliflari ko‘rsatishicha, roman oilaviy qadriyatlarning zamonaviy sharoitda saqlanib qolishi, yoki yo‘qolishi muammosini ochib beradi. Bu esa o‘zbek jamiyatida ko‘plab o‘quvchilar, ayniqsa yoshlar, ota-farzand orasidagi nizolar, urf-odatlar bilan zamonaviylik orasidagi moslashuv savollarini qayta ko‘rib chiqishga undaydi. Shuningdek, romanda milliylik, urf-odat, ism tanlash orqali qahramonlarning psixologik holati, ularning jamiyatga munosabati sirtdan emas, ichki dunyo orqali ifodalangan — bu jihat bir nechta tadqiqotlar tomonidan qayd etilgan.

Demak, “Ota” — faqat oilaviy roman emas, balki jamiyat, mentalitet, qadriyatlar, avlodlararo ziddiyatlar haqida o‘zaro bog‘langan syujetli ijtimoiy roman sifatida tushunilishi lozim. Ko‘plab tadqiqotchilar asarda ota obrazini — oiladagi markaziy figura, tarbiyachi, nasihatgo‘y, hayotiy tajriba sohibi sifatida ko‘rib chiqqan. Qahramon — nafaqat biologik ota, balki ma’naviy rahbar, oilaning ma’naviy va ijtimoiy poydevori bo‘lib tasvirlangan. Tadqiqot mualliflari ta’kidlaganidek, ota timsolida folklorik va milliy mentalitet unsurlari uyg‘unlashgan — bu ham asarning milliy koloritini kuchaytiradi. Biroq, psixologik chuqurlik, ichki kechinmalar, farzandlar bilan munosabatlardagi chidamlilik va insof, mehr-hurmat va adolat kabi jihatlar roman obrazini soddalashtirilmagan, murakkab va multidimensional qiladi. Shuni ta’kidlash joizki, ba’zi tadqiqotlarda (masalan, “O‘zbek romanlarida ota obrazi ruhiyati” maqolasida) ota obrazining ruhiy holatini — quvonch, qayg‘u, g‘urur, ojizlik, mas’uliyat kabi jihatlar bilan keng ko‘lamda tahlil qilingan lekin, bu yondashuvda ayrim jihatlar yetarlicha ko‘rib chiqilmagan, masalan — farzandlarning ichki dunyosi, ularning jamiyatdagi yangi mentaliteti, individualizm va milliy kolorit, urf-odat va modernizm to‘qnashuvi. Bu kamchilikni to‘ldirish lozim: romandagi farzandlar timsoli, ularning dunyoqarashi, oilaviy va jamiyatdagi qarama-qarshiliklar psixologik tahlil nuqtai nazaridan chuqurroq o‘rganilishi lozim.

Tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, "Ota" romani milliylikni faqat syujet va obrazlar orqali emas, balki til, ism tanlash, urf-odat, ruhiy mentalitet orqali ham ifodalaydi. Masalan, "Ismlarga munosabat" mavzusidagi tadqiqotda qahramonlarning ismlari, ularning taqdirleri, ruhiyati va obraz bilan bog'liqligi tahlil qilinadi: muallif ism tanlash orqali badiiy simvolizmga erishgan deb baholanadi. Bundan tashqari, til va uslub nuqtai nazaridan ham bir nechta tahlillar mavjud: ba'zi tadqiqotchilar romandagi tilning — xalq og'zaki nutqi unsurlarini, she'va va maqol-matallarga yaqin leksik-semantik boylikni saqlab qolganini qayd qilishadi.

Bu jihat asarni o'zbek adabiy identiteti nuqtai nazaridan ham muhim qiladi: zamonaviylik va globalizm sharoitida milliy tilda, milliy ruhda yozilgan asarlarning roli katta. "Ota" — shunday romanlardan biri deb baholanishi mumkin. Biroq, milliy unsurlar va urf-odatlar bilan zamonaviylik orasidagi to'qnashuv — ba'zida soddalashtirilgan, idealizatsiya qilingan ko'rinadi. Masalan: ota timsolidagi ma'naviy boylik, halollik, sabr-toqat, avlodga mehr-hurmat — ideal sifatida tasvirlangan; farzandlar esa ko'pincha bu idealga — ya'ni ota qadriyatlariga — mos keladigan tarzda. Bu esa romanda zamonaviy yoshlarning ichki qarama-qarshilik, individualizm, yangi dunyoqarash kabi real holatlarini to'liq aks ettirmasligi mumkin. Shu jihatdan, "milliylik + ideal ota" modeli bilan cheklanib qolish, obrazlarning psixologik realistik tomonlarini to'liq ochmaslik xavfi mavjud. So'nggi tadqiqotlardan biri "Davr ruhi va qahramonlar talqini" ga bag'ishlangan. Unda asar zamonaviy o'zbek jamiyatidagi o'zgarishlar, qadriyatlar tarqalishi, an'analar va zamonaviylik o'rtasidagi tortishuv, yoshlar va keksa avlod orasidagi mavjud kelishmovchiliklar jihatidan tahlil qilingan. Bundan tashqari, romanning badiiy til va uslub jihatidan ham zamonaviy imkoniyatlardan foydalanilgani, ichki monologlar, ruhiy holat ifodalari, psixologik realizm elementlari mavjudligi qayd etilgan.

Shunday qilib, "Ota" — nafaqat oilaviy, balki "jamiyat – millat – individ" o'rtasidagi murakkab munosabatlarni aks ettiruvchi asar. Bu jihatdan uni faqat oilaviy roman deb emas, ijtimoiy-psixologik roman deb ham baholash mumkin. Yuqoridagi

tahlillar shuni ko'rsatadiki: "Ota" romanining adabiy va ijtimoiy ahamiyati katta. Biroq, motivatsiyalar, psixologik realistik tushunchalar, konfliktlarning ichki sabablari va zamonaviylik bilan milliylik tortishuvi to'liq ochilmagan, ba'zida idealizatsiyaga berilgan.

Farzandlar ruhi, ularning jamiyatga, o'zgarishga, individualizmga nisbati, ichki to'qnashuvlari keng tahlil qilinmagan. Ko'pchilik tadqiqotlarda ota — markaziy figura; farzandlar esa fon obrazlar sifatida qolmoqda. Bu holat, zamonaviy yoshlar haqidagi reallikni to'liq aks ettirmaslik xavfini tug'diradi. Milliylik unsurlari va urf-odatlar ideal holatda ko'rsatilgan: madaniy-tarbiyaviy qadriyatlar — chiroyli, go'zal; zamonaviylik esa ko'pincha ijobiy tomonda emas. Biroq real hayotda bu qarama-qarshiliklar ko'proq murakkab va ko'p hollarda — kompromis, adaptatsiya, transformatsiya ko'rinishida kechadi. Bu jihat roman tomonidan yetarlicha o'rganilmagan. Romanda jamiyatdagi iqtisodiy, ijtimoiy holatlar, modern hayotning stresslari, globalizm ta'siri, urbanizatsiya, migratsiya, til almashinuvi, boshqa madaniy ta'sirlar kabi zamonaviy muammolar ko'p ko'tarilmagan; shuning uchun asar soddalashtirilgan panoramaga ega.

Shu sababli, "Ota" romani — katta salohiyatga ega bo'lishiga qaramay, chuqur sotsiologik-psixologik roman darajasiga to'liq chiqa olmagan, deb baholash mumkin. "Ota" romani — zamonaviy o'zbek adabiyotida oilaviy mavzular, milliy mentalitet, avlodlararo munosabatlar, jamiyat va shaxs kompleksligini ko'taradigan muhim asar. Asarda ota timsoli orqali ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, oilaviy burchlar, avlodga mas'uliyat kabi muammolar keng yoritilgan. Tadqiqotlar (til, obraz, ma'naviyat, davr ruhi, qahramonlar psixologiyasi) bilan bir qatorda — tanqidiy mulohazalar ham mavjud: lekin romandagi konfliktlar, farzandlarning ichki dunyosi, jamiyat va modernizatsiya bilan bog'liq real holatlar kam tavsiflangan. Bu esa asarni idealizatsiya qilinadigan romantik asarga aylantirishi mumkin. Kelajakda "Ota" romanini chuqurroq tahlil qilish uchun quyidagi yo'nalishlar taklif etiladi: farzandlar psixologiyasi va ichki monologlari, jamiyatdagi modernizm va globalizm ta'siri, urbanizatsiya, migratsiya, til-madaniyat almashinuvi, milliylik va modern hayot muammosi. Shuningdek,

farzandlar obrazlari, ularning jamiyat bilan, zamonaviylik bilan kurashuvi, ichki qarama-qarshiliklari, shaxs sifatida shakllanish jarayoni masalalarini kengroq ochadigan maqolalar yozish muhim. “Ota” romanining adabiy til uslubi, badiiy vositalari, folklor unsurlari, ism tanlash, leksik-semantik boyliklari bo‘yicha ham chuqur filologik tahlillar — so‘nggi yillarda boshlangan, ammo bu yo‘nalishda keng miqyosda izlanishlar davom etishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Hamdam, U. Ota. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
2. Turdiyeva N., Xudoymurodova H. “Ulug‘bek Hamdamning ‘Ota’ romanidagi ota obrazi”.
3. Ubaydullayeva G., Hamroqulova X. “Ulug‘bek Hamdamning ‘Ota’ romanida ota obrazi orqali ijtimoiy muammolar yoritilishi”.
4. Esanova S.Z. “Ulugbek Hamdamning ‘Ota’ romanida davr ruhi va qahramonlar talqini”.
5. Bahriddinova D. “Ulugbek Hamdamning ‘Ota’ romanidagi tilining badiiy o‘ziga xosliklari”.
6. Miraziz K. “O‘zbek romanlarida ota obrazi ruhiyati (Ota roman misolida)”.
7. Mo‘minov D., Kiriigitova N. “Ulugbek Hamdamning ‘Ota’ romanida bosh qahramonlar ruhiyati tahlili”.